

Manita V. A.

WAYS OF ACTUALIZATION OF NEEDS OF CONTEMPORARY CHILD IN COLLECTIVE INTERACTION IN CONTEXT OF PEDAGOGICAL HERITAGE V. SUKHOMLYNSKIY

One of actual problems of modern elementary school – organization of collective interaction of junior schoolchildren in teaching and upbringing process and some approaches to its decision through creative application of constructive ideas which contains pedagogical heritage of outstanding teacher-humanist V. Sukhomlynskiy is examined in the article. In the article the requirements of use of creative pedagogical ideas of V. Sukhomlynskiy are exposed in organization of collective co-operation of junior schoolchildren. Educative possibilities are described that were created by use of methods of organization of collective cooperation. The ways of their application are analysed in conditions of modern school. In the article it is lit up features of education on the basis of creative comprehension of pedagogical works and ideas of V. Sukhomlynskiy. The role of moral education of every child of rises through collective co-operation. It is accented the role of intercourse in legacy of great Ukrainian pedagogue, his role is analysed in education of tolerant high-moral personality of junior schoolboy (schoolgirl) of modern school. The mechanism of influence on child's collective and its peculiarities is also considered in details in theoretical inheritance of famous teacher and pedagogical essence of collective co-operation of junior schoolchildren. Requirements are outlined to the teacher in the context of organization of collective co-operation of junior schoolchildren.

Keywords: collective, collective interaction, junior schoolchildren.

Рецензент: Кузьменко Ю. В.

УДК 37+373.2+ 37.036

Просенюк А. І.*

ІДЕЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядається проблема реалізації творчого потенціалу дітей дошкільного віку засобами художніх творів, вирішення питання формування належних художньо-естетичних смаків згідно з положеннями В. Сухомлинського. Також окреслено взаємозв'язок між моральною гідністю та сферою емоційного життя дітей дошкільного віку. Озвучена думка вченого-педагога про інтерес як необхідну життєву потребу дитини та названо антитепи інтересу. У статті наведено приклади позитивного впливу художніх творів на виховання емоцій та на створення передумов до спільного творчого пошуку дітей-дошкільників.

Ключові слова: творчість, творча діяльність, творчий потенціал, художньо-естетичний розвиток, художні твори.

У період активних перетворень у дошкільній педагогіці, пошуку шляхів гуманізації виховної й освітньої роботи з дітьми та побудови нових моделей конструктивної взаємодії дорослих і дітей, увагу учених і практиків звернено до питання художньо-естетичного виховання молодого покоління. Особистісна орієнтація сучасного виховання та навчання передбачає залучення дитини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою художньо-естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання й естетичної діяльності та базових теоретичних засад формування естетичної культури дітей дошкільного віку. У процесі становлення особистості з найдавніших часів особливе значення мало художньо-естетичне виховання. Здатність відчувати, сприймати, розуміти, усвідомлювати і творити прекрасне – це ті специфічні виявлення духовного життя людини, що свідчать про її внутрішнє багатство.

Проблема художньо-естетичного виховання в естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти Е. Водовозової, П. Каптерева, С. Лисенкової, С. Русової, Е. Михеєвої. Філософсько-естетичні аспекти цієї проблеми розглядаються в наукових працях Ю. Борева, Н. Варккі,

* © Просенюк А. І.

Н. Волкова, І. Гончарова, М. Киященко, О. Ляхової, В. Ядова [3; 4; 8]. Систему чинників, що забезпечують можливість творчого характеру в педагогічній діяльності, виокремив Н. Гоноблін [9].

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності використання педагогічних ідей В. Сухомлинського в процесі особистісного, творчого та естетичного зростання дітей дошкільного віку.

Дослідження проблеми реалізації творчого потенціалу дітей дошкільного віку в організації освітнього процесу передбачає розгляд таких понять, як «творчість», «творча діяльність», «художньо-естетичного виховання».

Дослідники (В. Лозова, Е. Камишанченко, П. Москаленко) визначають поняття «творчість» як особливий вид людської діяльності, що є цілісним процесом. Вони озвучили важливу думку про те, що цьому поняттю характерна низка таких ознак: соціальна й особистісна значущість, прогресивність, яка робить позитивний внесок у розвиток особистості й суспільства; наявність об'єктивних передумов для творчості; новизна й оригінальність процесу або результату [7, с. 134].

Під поняттям «творча діяльність» розуміється діяльність, яка сприяє розвитку цілого комплексу якостей творчої людини – розумової активності, винахідливості, працьовитості (Н. Волкова) [4, с. 165].

З огляду на педагогічну спрямованість заслуговує на увагу визначення художньо-естетичного виховання, яке подає О. Буров: «...цілеспрямований, організований процес формування у дитини естетичного ставлення, естетичної потреби до творчої естетичної діяльності» [2, с. 53].

А. Кузьмінський, В. Омеляненко, Б. Лихачов трактують художньо-естетичне виховання як цілеспрямований процес формування творчої особистості, яка здатна сприймати й оцінювати прекрасне, довершене, гармонійне в житті, природі, мистецтві, жити і творити «за законами краси», а також розглядають і розкривають зміст основних компонентів структури художньо-естетичного виховання [6, с. 167].

Психологічні основи художньо-естетичного виховання розкрили Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, І. Кон, Б. Теплов та інші. Так, І. Запорожець визначає художньо-естетичне виховання як «організацію життя і діяльності дітей, що сприяє розвитку естетичних і художніх почуттів дитини, формуванню уявлень і знань про прекрасне в житті та мистецтві, естетичних оцінок і естетичного ставлення до всього, що нас оточує» [5, с. 42].

До вирішення питання формування належних художньо-естетичних смаків долучалися видатні вчені, естети і педагоги В. Вансалов, Л. Воловін, І. Долецька, М. Каган, Л. Коган, В. Розумний, В. Скатерщиков. Серед них значуще місце посідають праці великого педагога В. Сухомлинського. Він не лише теоретично узагальнив, але й практично довів нерозривну єдність художньо-естетичних почуттів людини з її світоглядними, моральними переконаннями.

В. Сухомлинський запевняв усіх, хто причетний до виховання дітей, у тому, що слово – це той тонкий інструмент, яким можна пробудити в дітях уміння розуміти найтонші людські переживання, тому засобами художніх творів письменник пробуджував почуття через співчуття, налаштовуючи своїх вихованців на емпатійне сприймання художніх творів. Варто зазначити, що мета такого мудрого підходу – не виховання сентиментальності чи «сльозливої чуттєвості». Василь Олександрович пояснював свою педагогічну стратегію таким чином: «Без широкого та повного діапазону почуттів не буде повноцінної людини» [9, с. 338].

Створюючи образи та сюжети своїх оповідань, педагог керувався перевіреною науковим фактом: «Без знання душі дитини немає педагогічної культури» [9, с. 428], тому при написанні невеликих за обсягом, але суттєвих за змістовим навантаженням, виховним та емоційним впливом творів для дітей педагог-письменник максимально враховував можливості, вікові особливості юного читача, його психологічні новоутворення, зокрема допитливість, увагу, інтелектуальні потреби. Неабияке місце в його педагогічних розмірковуваннях про виховання дитячих інтересів, спрямування

дитячої допитливості в потрібне педагогічне русло засобами художнього слова займають питання дитячої соціалізації, дитячих почуттів, пов'язаних з особистою участю в опануванні нових знань, особистої причетності до відкриття в певній сфері життєдіяльності: «Література перестає бути виховною силою, якщо допитливий погляд людини не звернено в саму себе [10, с. 424]. Дослідник доводив, що дитина під впливом художнього образу, схвильована перебігом подій в художньому творі, замислюється над власними вчинками та моделями поведінки: «Справжнє читання – це читання, яке задовольняє розум і серце, пробуджує роздуми про світ та самого себе» [там само, с. 445]. В. Сухомлинський визначав, що після прослуховування оповідань, які він складав і пропонував з метою виховання емоцій, діти часто вдивлялись в очі один одному і навіть без слів краще розуміли бажання і потреби ровесників, створювались передумови для спільних творчих та життєвих пошуків.

Спираючись на свій багаторічний педагогічний досвід, учений спонукав педагогів до постійної присутності ефекту зацікавленості, наявності інтересу як життєво необхідної потреби в процесі спонукання до творчої та життєвої реалізації, попереджав про неприпустимість непомірного підходу вихователя та про можливість виникнення психологічного новоутворення, протилежного інтересу, а саме: якщо «емоційні зони» вихованця перебувають тривалий час у стані збудження, інтерес загасає, настає втомлюваність і байдужість [10, с. 434]. Байдужість учений визнав антиподом дитячого інтересу і розглядав цей феномен як результат педагогічної занедбаності. На противагу цьому активізацію думки він визнав як таку, що нівелює байдужість та інертність [9, с. 517].

Тому вчений методично доводив необхідність дотримання балансу між емоційною активністю та розслабленням, а також відомим і новим в оповіданні: «Розкрити внутрішні глибинні зв'язки невідомого з новим – ось один із секретів пробудження інтересу» [10, с. 435], інакше дитина, на думку науковця, не в змозі зв'язати нову інформацію художнього твору з власною думкою; у такому разі думка рветься, виникає почуття слухацької безпорадності в дитини, емоційної та розумової безрезультатності, що згубно впливає на інтерес [там само, с. 483]. «Благородство, моральна гідність людини, – підкреслював В. Сухомлинський, – визначаються тим, наскільки широкий світ охоплює сфера її емоційного життя» [9, с. 258]. Педагог неодноразово наголошував, що без поетичного, художньо-естетичного струменя не можливий повноцінний розвиток дитини, її творча реалізація, життя за законами краси. «...Добрі почуття сягають у дитинство, а людяність, доброта, лагідність, доброзичливість народжуються в праці, турботах, хвилюваннях про красу навколишнього світу» [9, с. 258].

Педагог-новатор пропонував упроваджувати у процесі виховання гармонійної особистості дитини художні твори, що створені як засобами художнього слова, так і засобами кольору й відтінків, а також засобами звуків, оскільки на найкращих зразках літератури, живопису й музики в дітей виховується вміння цінувати справжню людську красу, нетерпимість до несмаку як форми приниження людської гідності. Ведучи розмову про наочність як силу, яка «надає емоційного забарвлення пізнанню» [9, с. 539], учений наголошував, що наочність перебуває у прямому зв'язку з культурними потребами, інтересом та увагою дітей: «...інтерес до предмета та увага...збільшується засобами наочності» [там само, с. 538]. При цьому він ратував за значущість значення природного довкілля. «... Щоб розуміти, пережити й любити живопис, людині треба пройти тривалу школу почуттів в світі природи» [там само, с. 553].

На особливу увагу в контексті цього питання заслуговує проблема свободи мислення та волевиявлення вихованця в процесі творчості. Будучи прибічником особистісно орієнтованого підходу до дітей та неприпустимості педагогічного пресингу й авторитаризму, В. Сухомлинський ратував за природність у вихованні дітей. Так, він неодноразово наголошував, що виток виховання дитини закладено в сім'ї: «батьки – головні природні вихователі, а батьківська педагогіка – це серцевина народної виховної практики» [1, с. 158].

Літературні твори В. Сухомлинського вирізняються багатою палітрою художнього слова, виховною його цінністю, широким емоційним діапазоном – від дотепного гумору («Як котові соромно стало», «Лисиччині ліхтарики»), тонкої іронії («Для чого півневі гребінець») до співчуття («Як здивувався Мурко», «Зламали вербу») та серйозних роздумів про життєдіяльність («Дуб-пастух»). Чимало оповідань-мініатюр у літературній спадщині письменника, які викликають на тлі емоційного піднесення живий пізнавальний інтерес, спонукають до розумового та творчого пошуку, розмірковування (Так, після прослуховування оповідання «Про пеньок-трухлячок» у дітей відразу виникає логічне запитання: «Чому здивувався сич?»). Узагалі в більшості казок педагога мораль не проголошується як настанова, а навпаки – створюється ситуація-висновок, де кожен самотужки має зробити висновок.

Літературна спадщина В. Сухомлинського нараховує близько 1500 творів для дітей. У його збірці «Хрестоматія по етиці» понад 1000 оповідань та казок, при ознайомленні з якими фактично справджується творче кредо педагога: «Якщо вам здається пустою справою наблизитися до дитячих інтересів, – нічого не вийде» [10, с. 194]. Червоною смужкою через твори зі «Збірки по етиці» проходить думка, зрозуміти яку може дитина, що досягнула певного ступеня емоційної вихованості, і тому вчений ратує про ретельне вивчення педагогами емоційної вихованості своїх вихованців. Для сприйняття та розуміння гумору, який наявний у фольклорі та творах художньої літератури, потрібен емоційний рівень культури. Тому В. Сухомлинський висловив влучне та цінне застереження «Чуттєвість до гумору немислима без розвинутого чуттєвого сумління» [там само, с. 615].

Наші дослідження засвідчили, що після прослуховування дітьми 5-6-річного віку оповідань, віршів, казок під час занять з малювання, ліплення, на довільну тему діти в більшості випадків зображували саме казкових персонажів, аналогічна ситуація відзначалась і при зображенні літературних героїв у пальчиковому театрі.

Проблему використання нетрадиційної форми роботи та оригінального навчального матеріалу за творами В. Сухомлинського в роботі вихователя ДНЗ можна розв'язувати по-різному. Найдоступнішим є введення, наприклад, музичних казок-інсценівок до музичних занять з дітьми. У роботі з розширення партитури занять з художньої літератури нами використовувалися музичні інсценівки за мотивами казок педагога. Новий підхід до використання у виховній роботі цих казок убачається передусім у введенні до педагогічного арсеналу художньо-естетичних засобів впливу, а саме: поетичної мови та широкого спектру засобів музичної виразності в поєднанні з безпосередньою участю самих дітей у дії. Кожна казка-інсценівка, керована ведучим, мала декілька музичних номерів, уплетених у дію. Кожна інсценівка містила, як правило, пісні та музику для руху, танок або музику – характеристику певного явища природи, настрою. Остання наслідувала традиції знайомої на музичних заняттях «музики для сприймання».

Таким чином, для реалізації творчого потенціалу дітей дошкільного віку в процесі художньо-естетичного розвитку педагогам потрібно вміти здійснювати комплекс творчих завдань. Творчий доробок В. Сухомлинського є неодмінно цінними в цьому розумінні, оскільки педагогічні ідеї педагога-новатора визначаються різноплановим характером. Своїми педагогічними працями Василь Олександрович довів, що поглиблення чуттєвого світу засобами мистецтва сприяє вихованню гармонійної, творчої й активної особистості. Художньо-естетичне виховання дітей-дошкільників з використанням у навчально-виховному процесі ідей Сухомлинського не лише розширює можливості використання художніх творів різних жанрів у процесі їхнього виховання, а й варіює та збільшує виховну цінність у вихованні культури потреб дітей у сучасних дошкільних навчальних закладах.

Подальшого глибокого вивчення потребують питання, пов'язані з вивченням прогресивного педагогічного досвіду В. Сухомлинського щодо оптимізації педагогічної діяльності й питання розвитку педагога як творчої особистості. Їх вивчення становить перспективу подальших досліджень.

Література:

1. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі : монографія / А. М. Богуш. – К. : Видавничий дім «Слово», 2008. – 263 с.
2. Буров А. И. Предмет и содержание эстетического воспитания, его соотношение с другими видами воспитания / А. И. Буров. – М. : Просвещение, 1971. – 134 с.
3. Варкки Н. Ребенок в мире творчества: Творческое и эстетическое воспитание дошкольников / Н. Варкки // Дошкольное воспитание. – 2003. – № 6. – С. 57-67.
4. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2003. – 576 с.
5. Запорожец И. Д. Воспитание эмоций и чувств у дошкольника / И. Д. Запорожец. – М. : Наука, 1985. – 186 с.
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2007. – 443 с.
7. Лозовая В. И. Педагогіка : [учеб. пособие для студ. пед. вузов] / В. И. Лозовая, Е. Н. Камышанченко, П. Г. Москаленко. – Белгород : Изд-во Белгородского гос. ин-та, 1992. – 284 с.
8. Ляхова О. М. Психолого-педагогічні умови розвитку творчої особистості молодших школярів / О. М. Ляхова // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. статей. Педагогічні науки / гол. ред. Локарева Г. В. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – 186 с.
9. Сухомлинський В. А. Избранные произведения : в 5 т. / В. А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1979. – Т. 3. – 588 с.
10. Сухомлинський В. А. Серце отдаю детям / В. А. Сухомлинский – К., 1971. – 242 с.

Просенюк А. И.

ИДЕИ В. СУХОМЛИНСКОГО О РЕАЛИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В ПРОЦЕССЕ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье рассматривается проблема реализации творческого потенциала детей дошкольного возраста средствами художественных произведений, решения вопроса формирования необходимых художественно-эстетических вкусов в соответствии с положениями В. Сухомлинского. Так же очерчена взаимосвязь между моральным достоинством и сферой эмоциональной жизни детей дошкольного возраста. Озвучена мысль об интересе как необходимой жизненной потребности ребёнка и названы понятия – антиподы интереса. В статье приводятся примеры позитивного влияния художественных произведений ученого-педагога на воспитание эмоций и на образование предпосылок к общему творческому поиску детей-дошкольников.

Ключевые слова: творчество, творческая деятельность, творческий потенциал, художественно-эстетическое развитие, художественные произведения.

Prosenyuk A. I.

IDEAS OF V. SUKHOMLYNSKIY ABOUT REALIZATION OF CREATIVE POTENTIAL IN PROCESS OF ARTISTIC AND AESTHETIC DEVELOPMENT OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

This article is devoted to the problem of realization of creative potential and creative activity of children of preschool age. A notion «creative activity» can be observed as activity, that leads to development of creative personality in the whole complex. There is a notion «aesthetic education» as organized process of forming of aesthetic relationships, aesthetic necessity to creative activity. In this article it is exposed the problem of preschool aged children, how to develop artistic potential by means of belles-lettres works, how to form artistic and aesthetic tastes in accordance with thoughts of V. Sukhomlynskiy about interest as life necessity. The article opens the variety of interests proper to V. Sukhomlynskiy. There are outlines between moral dignity and sphere of preschool aged children, their emotional lives, the examples of positive influence of belles-lettres works on education of emotions and on further process of forming of different useful abilities of preschool-aged children, their desire to search in a creative way. In this article it is given an argumentation by V. Sukhomlynskiyi relatively necessity of emotional and mental balance. Education of preschool aged children, using belles-lettres works, can help them to increase their own level and mental level of their families – great Ukrainian scientist and teacher spoke up about it. In this article it is marked pedagogical conditions of preschool aged children, their artistic and aesthetic development. There are short characteristics of stories (tales) of V. Sukhomlynskiy.

Keywords: creating, artistic action, artistic potential, artistic and aesthetic development, works of art.